

Cirkulärnr: 1993:207
Diariernr: 1993:2597
Handläggare: Agneta Lefwerth
Avdsek: J Civilrätt
Datum: 1993-12-29
Mottagare: Gemensam kommunadministration
ADB.Frågor // ADB-Samordnare
Kultur
Grundskola
Gymnasieskola
Planfrågor, Stadsbyggnad, Bygglov
AV- och läromedelscentralen
Rubrik: Ändringar i upphovsrättslagen och förbud mot
kopiering av datorprogram
Bilagor: SFS 1992:1687 och SFS 1993:1007

Handläggare
Agneta Lefwerth

1993-12-29

Gemensam kommunadministration
ADB-Frågor/ ADB-Samordnare
Kultur
Grundskola
Gymnasieskola
Planfrågor, Stadsbyggnad, Bygglov
AV- och läromedelscentraler

Ändringar i upphovsrättslagen och förbud mot kopiering av datorprogram

Den 1 januari 1994 träder de genom SFS 1993:1007 (prop. 1992/93:214) antagna förändringarna i lagen (1960:729) om upphovsrätt till litterära och konstnärliga verk (URL) i kraft. I URL har också sådana förändringar genomförts som ansetts nödvändiga för att anpassa lagen till EGs direktiv om skydd för datorprogram. Dessa ändringar, SFS 1992:1687 (prop. 1992/93:48) trädde i kraft redan den 1 januari 1993, men vi har funnit det lämpligast att informera om samtliga ändringar i URL i ett sammanhang. Vi vill samtidigt informera om att ett förslag om fotografilagens integration i upphovsrättslagen föreligger (prop. 1993/94:109). Cirkuläret innehåller dessutom särskild information avseende förbud mot kopiering av datorprogram.

Svenska Kommunförbundets Juridiska avdelning kan erbjuda utbildning om den nya lagstiftningen anpassad efter önskemål.

Upphovsrättens innehåll

Upphovsrätt är den rätt som författare, konstnärer, kompositörer och andra upphovsmän har till sina verk enligt upphovsrättslagen. För att ett alster skall få upphovsrättsligt skydd krävs att det uppnår s. k. verkshöjd. Detta innebär att produkten skall vara resultat av ett andligt skapande med ett visst mått av självständighet och originalitet. Vad som skyddas är inte idén, utan den utformning som idén ges.

Upphovsrätten till ett verk uppstår när verket skapas och följer direkt av lagen. Någon registrering eller liknande krävs inte. Den ger upphovsmannen,

med vissa i lagen angivna inskränkningar, ensamrätt att bestämma över sina verk.

Upphovsrätten består av dels en ekonomisk rätt, dels en ideell rätt. Den ideella rätten innebär att upphovsmannen har rätt att bli namngiven när hans verk utnyttjas. Den ger också upphovsmannen skydd mot att verket utan hans samtycke ändras eller görs tillgängligt för allmänheten i ett sådant sammanhang att hans litterära eller konstnärliga anseende eller egenart kränks.

Den ekonomiska rätten ger upphovsmannen rätt att bestämma över användningen av verket, genom att t. ex. framställa exemplar av verket och göra verket tillgängligt för allmänheten. Det senare kan ske genom att verket framförs offentligt eller att exemplar av verket utbjuds till försäljning. När ett verk används har upphovsmannen i princip rätt till ersättning. Mot upphovsmannens intresse av att själv få bestämma hur hans verk skall få utnyttjas står vissa enskilda och allmänna intressen. För att i viss mån tillgodose dessa innehåller URL vissa inskränkningar i upphovsmannens ekonomiska rätt. Han får t.ex. acceptera den inskränkning som rätten att kopiera verk för enskilt bruk och rätten att citera innebär.

Den ekonomiska rätten är som huvudregel föremål för avtalsfrihet, och kan i princip fritt överlåtas. Den som får rätten överlåten på sig får dock inte utan samtycke göra ändringar i verket eller överlåta rätten vidare.

Upphovsrätten gäller t. o. m. 50 år efter upphovsmannens dödsår. Därefter är verken i princip fria att användas.

Upphovsrättslagen ger också skydd till s. k. närstående rättigheter. Det innebär att t. ex. sångartisters och skådespelares prestationer också skyddas.

Sammanfattning av aktuella ändringar i upphovsrättslagen

En del av förändringarna har tillkommit för att stärka skyddet för upphovsmännen, medan somliga avser att lösa vissa problem som de nuvarande reglerna har medfört. Förutom förändringar i sak, har en hel del redaktionella förändringar gjorts. Redovisningen nedan är inte heltäckande. Vi har försökt koncentrera innehållet till det som kan anses vara av största vikt ur kommunal synvinkel.

1. Det nu gällande kravet att en karta som upprättas av en myndighet skall vara officiell för att omfattas av upphovsrättsligt skydd avskaffas.
2. Undantagen från rätten att kopiera för enskilt bruk inskränks så att det inte längre blir tillåtet att anlita utomstående vid kopiering av musikaliska verk och filmverk.
3. Det införs en rätt att kopiera och framföra vad som sägs vid utfrågningar om allmänna angelägenheter i radio och TV.
4. En avtalslicensbestämmelse införs som gör det möjligt att träffa avtal med företrädare för upphovsmännen om att kopiera radio- och TV-program för undervisningsändamål.

5. En rätt för sjukhus, servicehem och liknande institutioner att kopiera radio- och TV-program för tidsförskjutet framförande inom institutionen införs.
6. Rätten att utan upphovsmannens samtycke hyra ut litterära verk avskaffas.
7. Vissa inskränkningar införs beträffande rätten att återge konstverk.
8. Rätten att utan upphovsmannens tillstånd i vissa fall framföra utgivna verk offentligt i allmännyttigt syfte avskaffas.
9. Arkiv och bibliotek skall få framställa exemplar av skyddade verk inte bara genom fotografi utan även med andra metoder.

Kommunala kartor (9 och 26 a §§)

Det oklara rättsläge som förelegat beträffande kommunala kartors upphovsrättsliga skydd har nu undanröjts genom att kravet att kartor som upprättats av myndighet skall vara "officiella" för att vanliga upphovsrättsliga regler skall gälla avskaffas. Här vill vi erinra om att bl. a. kartor skall tillhandahållas enligt bestämmelserna om allmänna handlingar i 2 kap. tryckfrihetsförordningen.

Kopiering för enskilt bruk (12 §)

URL ger var och en rätt att kopiera enstaka exemplar av offentliggjorda verk för enskilt bruk. Med enskilt bruk avses förutom den närmaste familje- och vänkretsen även t. ex. kollegors bruk på arbetsplatsen. Det är i princip tillåtet att låta någon annan utföra kopieringen om kopian sedan används för enskilt ändamål. Rätten att kopiera för enskilt bruk är försedd med undantag. Det är bl. a. inte tillåtet att låta någon annan framställa bruksföremål eller skulpturer eller genom konstnärligt förfarande efterbilda andra konstverk. Reglerna om kopiering för enskilt bruk gäller inte heller beträffande byggnadsverk och datorprogram. Av rättspraxis framgår också att den som vill ha kopiering utförd av annan, i vissa fall måste tillhandahålla denne förlagan för kopieringen för att kopieringen skall vara tillåten enligt reglerna om kopiering för enskilt bruk.

För att försöka begränsa den privata kopieringen av ljudinspelningar och noter respektive videogram införs ett förbud mot att anlita utomstående vid kopiering för enskilt bruk av musikaliska verk och filmverk. Denna bestämmelse innebär att den verksamhet som förekommer utomlands och som går ut på att utföra kopiering av ljud- och bildupptagningar åt enskilda inte kan etableras i Sverige.

Offentliga utfrågningar om allmänna angelägenheter (26 §)

Var och en skall få återge vad som anförs vid offentliga utfrågningar om allmänna angelägenheter. Återgivning får dock inte ske i radio eller TV.

Avtalslicens avseende kopiering av radio- och TV-program för undervisningsändamål (13, 14 och 26 i §§)

En avtalslicens innebär att användarna ges en rätt att utnyttja verk som omfattas av licensen när man träffat ett avtal med en organisation som företräder flertalet upphovsmän på området. Licensen ger också användaren rätt att nyttja verk vars upphovsmän inte företräds av organisationen. En sådan avtalslicensbestämmelse finns redan avseende lärares rätt att genom reprografiskt förfarande kopiera utgivna verk, det s. k. skolkopieringsavtalet.

Enligt 17 § i den nuvarande lagstiftningen får exemplar av offentliggjort verk framställas genom ljudupptagning för tillfälligt bruk inom undervisningsverksamhet. Sådan gramfonisk eller liknande som framställs i förvärvs-syfte får dock inte eftergöras. Bestämmelsen ger inte någon rätt att spela in TV-program.

Genom de friköpsavtal som finns när det gäller de program som produceras av Sveriges Utbildningsradio AB (UR) tillgodoses till viss del undervisningsväsendets behov av att spela in TV-program. URs utbud får genom att samtliga rättigheter köpts fria kopieras för att användas i undervisningsverksamhet. Friköpsavtalen innebär också att kopior av radioprogram får användas under längre tid än den som medges enligt 17 §.

För att tillgodose undervisningsväsendets intresse av att kunna spela in TV-program som ingår i det allmänna programutbudet, d.v.s. annat programutbud än det UR tillhandahåller, införs möjligheten att erhålla en avtalslicens. Den nyhet som införts på undervisningsområdet innebär i korthet följande. Om någon som bedriver undervisningsverksamhet i organiserade former har ingått avtal med organisation som företräder flertalet upphovsmän på området får denne göra upptagningar av verk som sänds ut i radio eller TV. Även sådana program vars upphovsmän inte företräds av organisationen får kopieras. En upphovsman har dock rätt att meddela förbud mot kopiering av sina verk.

Den gamla regeln i 17 § utgår.

En vanlig fråga är om en enskild lärare med stöd av reglerna om kopiering för enskilt bruk har rätt att t.ex. kopiera ett TV-program som sedan visas för lärarens klass. Rättsläget är enligt vår mening inte helt klart, men det faktum att bestämmelsen om avtalslicens på undervisningsområdet införs, stöder uppfattningen att rätten att kopiera för enskilt bruk inte är så omfattande att den täcker lärarens kopiering av TV-program för visning i den egna klassen. Vi vill därför påpeka att sådan kopiering kan betraktas som olaglig, vare sig den har skett före eller sker efter det att ändringarna i lagen träder i kraft. För att täcka det behov som finns av att kopiera TV-program för undervisningsändamål pågår på Svenska Kommunförbundet arbete med att försöka komma fram till olika ramavtal med upphovsmannasidan som kan rekommenderas i kommunerna.

Här skall observeras att URs utbud även fortsättningsvis kommer att vara friköpt så att kopiering av detta är tillåten utan att någon avtalslicens finns.

Även här är tanken att ramavtal avseende kommunernas användning av URs utbud skall utarbetas av UR och Svenska Kommunförbundet.

Sammanfattningsvis är således rättsläget oförändrat beträffande såväl sådana TV-program som ingår i det allmänna programutbudet som Utbildningsradions programutbud. Till dess en avtalslicens kommer till stånd kan enbart sådana program som är friköpta, (och sådana program för vilka särskilt avtal eventuellt träffas) kopieras. När en avtalslicens kommer till stånd kan den kommun som ingår avtal med upphovsmännen kopiera TV-program i det allmänna utbudet i den omfattning som avtalet medger.

Det bör här noteras att den införda avtalslicensbestämmelsen bara avser själva kopieringen, medan det för rätten att i undervisningen framföra vad som kopierats gäller samma regler som gäller för framförande av sändningar på ordinarie sändningstid i undervisningen. I de fall framförandet är att anse som offentligt krävs i princip tillstånd från rättighetsinnehavarna. Utgivna verk förutom sceniska verk och filmverk får dock framföras offentligt vid undervisning. Med filmverk avses även videofilmer.

Det införs även en rätt för lärare och elever att för undervisningsändamål spela in sina egna framföranden av verk.

Kopiering av radio- och TV-sändningar inom vårdinrättningar för tidsförskjutet framförande (15 §)

Sjukhus och inrättningar med särskild service eller vård för äldre eller funktionshindrade får rätt att kopiera radio- och TV-program för tidsförskjutet framförande inom institutionen. Här bör observeras att det endast är reglerna avseende kopieringen som ändras. Rätten att framföra de kopierade sändningarna följer även i fortsättningen samma regler som gäller institutionens rätt att framföra sändningarna på ordinarie sändningstid. Sådant framförande kräver i många fall avtal med upphovsmännen.

Uthyrning av exemplar av litterära verk (19 §)

Exemplar av litterära verk som är utgivna får enligt den nu gällande lagstiftningen spridas vidare, vilket innebär att de får säljas, lånas ut eller hyras ut. Genom lagändringen kommer litterära verk att behandlas på samma sätt som bl.a. filmverk och musikaliska verk, d.v.s. exemplar av sådana verk får inte utan upphovsmannens samtycke hyras ut till allmänheten.

Angående begreppet uthyrning sägs i propositionen att det är likgiltigt om syftet med uthyrningen är att erhålla vinst eller bara att minska kostnaderna för en verksamhet vilken ingår som ett led i en skattefinansierad service till medborgarna. Upphovsmännens samtycke anses vara nödvändigt både när ett bibliotek ställer exemplar till förfogande mot en avgift vid varje tillfälle och när årsavgift eller liknande skall betalas. Beställningsavgifter och förseningsavgifter anses inte utgå som vederlag för rätten att förfoga över exemplaret och kräver därför inte upphovsmännens samtycke.

Rätten att återge konstverk (23 §)

Enligt gällande lagstiftning får ett offentliggjort konstverk avbildas i tidning eller tidskrift i samband med redogörelse för dagshändelse. Denna rätt gäller dock inte konstverk som tillkommit just för att publiceras i en sådan publikation. Offentliggjorda konstverk får också återges i kritisk eller vetenskaplig framställning om det sker i anslutning till texten. Om två eller flera konstverk av samme upphovsman återges i en populärvetenskaplig framställning har denne rätt till ersättning.

Genom lagändringen begränsas rätten att återge konstverk på så sätt att det krävs att återgivningen sker i överensstämmelse med god sed och bara i en sådan omfattning som motiveras av ändamålet. Den särskilda regleringen om rätten att mot ersättning återge konstverk i populärvetenskaplig framställning upphävs.

Offentliga framföranden (21 §)

Vad som sägs nedan gäller inte sceniska verk och filmverk.

Enligt nuvarande regler får verk framföras offentligt vid

1. gudstjänst,
2. undervisning,
3. vid tillfälle då framförandet inte är det huvudsakliga samt tillträdet är avgiftsfritt och anordnandet sker utan förvärvssyfte samt
4. i folkbildningsverksamhet, för välgörande ändamål eller i annat allmännyttigt syfte om den som framför verket gör det utan ersättning.

Rätten enligt p. 4 utgår. Dessutom begränsas rätten enligt denna bestämmelse så att den inte längre ger rätt att sända ut verk i radio eller TV.

Framställning av exemplar inom arkiv och bibliotek (16 §)

Arkiv och bibliotek som har regeringens tillstånd får för sin verksamhet framställa exemplar av verk genom fotografi. Genom lagändringen ges arkiven och biblioteken rätt att

1. framställa exemplar av verk för bevarande-, kompletterings- eller forskningsändamål,
2. för utlämning till lånesökande av enskilda artiklar, eller av korta avsnitt, eller av material som av säkerhetsskäl inte bör utlämnas i original eller
3. för användning i läsapparater

I de fall som avses i p.2 och 3 får exemplar framställas endast genom reprografiskt förfarande, medan det för de ändamål som anges i p. 1 är tillåtet att framställa exemplar även med andra metoder.

Övergångsbestämmelser

Lagen träder i kraft den 1 januari 1994 utom 19 § tredje meningen som träder i kraft den dag regeringen bestämmer.

Lagen skall tillämpas även på verk samt i fråga om bl.a. framföranden som har tillkommit före ikraftträdandet. Detta gäller dock inte beträffande åtgärder som vidtagits eller rättigheter som förvärvats före denna tidpunkt. Bestämmelserna i 19 § om uthyrning av litterära verk skall utan undantag tillämpas från tiden för ikraftträdandet

Ändringar i URL avseende datorprogram m.m.

Till följd av att Sverige godkänt EES-avtalet har ett flertal immaterialrättsliga lagar varit föremål för förändringar. Så har t. ex. sådana ändringar i upphovsrättslagen genomförts som ansetts nödvändiga för att anpassa lagen till EGs direktiv om skydd för datorprogram. Lagen (SFS 1992:1687) trädde i kraft den 1 januari 1993.

De ändringar som genomförts är bl. a. att

1. alla rättigheter till datorprogram utvecklade i anställningsförhållanden övergår till arbetsgivaren om inte annat har avtalats,
2. kopiering av datorprogram för enskilt bruk är otillåten
3. den som har rätt att använda ett datorprogram har tvingande rätt att göra säkerhetskopior.

Här vill vi erinra om att datorprogram inte får hyras eller lånas ut till allmänheten.

Datorprogram utvecklade i anställningsförhållanden (40 a §)

Alla rättigheter till datorprogram som utvecklas av arbetstagare som ett led i hans arbetsuppgifter eller efter instruktion av arbetsgivaren skall övergå till arbetsgivaren om inte annat har avtalats.

Det har tidigare inte funnits några bestämmelser i svensk lagstiftning som har reglerat frågan om vem som skall ha rätt till verk som skapas i anställningsförhållanden. Anpassningen till EGs direktiv innebär att en ny bestämmelse (40 a §) tas in i URL. Eftersom framtagande av ett datorprogram innebär en kostsam investering, har det ansetts nödvändigt att tillgodose arbetsgivarens behov av att kunna tillgodogöra sig programmets ekonomiska värde. Det har även ansetts nödvändigt att programmet skall kunna ändras och anpassas efter behov. Detta skulle kunna försvåras om de ideella rättigheterna stannar kvar hos upphovsmannen. Bestämmelsen har därför utformats så att också den ideella rätten övergår till arbetsgivaren. det är viktigt att notera att bestämmelsen bara gäller datorprogram - inte andra verk.

Kopiering av datorprogram för enskilt bruk (11 §)

Upphovsmännen får i viss utsträckning tåla att enstaka kopior av deras offentligt gjorda verk får framställas för enskilt bruk. För datorprogram gäller numera totalt förbud mot kopiering för enskilt bruk, i vilken form de än förekommer.

Sanktioner (53 och 57 §§)

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet vidtager någon åtgärd som utgör intrång i upphovsrätt, kan enligt 53 § URL dömas till böter eller fängelse i högst två år.

Eftersom all kopiering av datorprogram för enskilt bruk är otillåten skulle ansvar enligt 53 § kunna inträda om sådan kopiering sker. I tidigare lagstiftningsarbete har det ansetts att det av allmänna kriminalpolitiska hänsyn var önskvärt att endast ha sådana begränsningar i rätten att kopiera datorprogram för enskilt bruk som var oundgängligen nödvändiga. Vidare ansågs det vara olämpligt att införa ett förbud vars efterlevnad inte kunde kontrolleras och som därigenom skulle kunna bidra till att minska respekten för lagstiftningen i allmänhet. Denna princip har fortfarande ansetts äga giltighet. En begränsning i ansvaret har därför införts, genom ett nytt stycke i 53 § vilket anger att den som för sitt enskilda bruk kopierar datorprogram som är utgivet eller varav exemplar har överlåtits med upphovsmannens samtycke, inte skall dömas till straff om förlagan för kopieringen inte används i näringsverksamhet eller offentlig verksamhet och den som framställt kopian inte utnyttjar denna för annat ändamål än sitt enskilda bruk.

En ny bestämmelse (57 a §) har införts med sanktioner mot den som omsätter eller i förvärvssyfte innehar ett hjälpmedel som endast är avsett att underlätta ett olovligt avlägsnande eller kringgående av kopieringsspärrear i datorprogram.

Ändringar har förutom i URL gjorts i varumärkeslagen (SFS1992:1686), lag om skydd för kretsmönster för halvledarprodukter (SFS 1992:1688), mönsterskyddslagen (SFS 1992:1689) och växtförädlarrättslagen (SFS 1992:1690).

Piratkopiering av datorprogram

Datorprogram omfattas av reglerna i upphovsrättslagen. För datorprogram gäller t.ex. att kopiering över huvud taget inte är tillåtet, inte ens för enskilt bruk. Det innebär att det är förbjudet att i hemmet kopiera ett datorprogram som används i arbetet, även om det enbart sker för att göra det möjligt att arbeta vidare hemma. Det är också förbjudet att på en arbetsplats framställa kopior till kollegor, eller att låta program finnas kvar i en dator om man kopierar programmet i en annan dator t.ex. vid omflyttningar. Det har härvid inte någon betydelse om programmet används eller ej. Kopieringen är i sig olaglig.

I de flesta fall regleras användarens rätt i det avtal som träffas med leverantören. Vanligen innehåller leveransavtalet förbud mot att kopiera ett datorpro-

gram till flera samtidiga användare, medan framställande av säkerhetskopior tillåts. I avsaknad av bestämmelser i avtalet gäller upphovsrättslagens bestämmelser om kopiering.

En otillåten kopiering av ett upphovsrättsligt skyddat datorprogram utgör intrång i upphovsrätten och kan utlösa såväl straffansvar i form av böter eller fängelse, som skadeståndsskyldighet. Ansvar åvilar oftast personer i ledande ställning, men under förutsättning att dessa tillräckligt klart har informerats om vad som gäller och sagt ifrån att kopiering inte får ske utan tillstånd, kan ansvaret även komma att åvila den enskilde tjänstemannen.

Programtillverkarna har numera organiserat sig för att bl. a. kunna kontrollera efterlevnaden av kopieringsreglerna. Den internationella organisationen The Business Software Alliance, BSA, har ingripit mot en svensk kommun med påstående om att kommunen gjort sig skyldig till olaglig kopiering. Parterna har numera träffat en förlikning.

Vi vill i detta sammanhang poängtera vikten av att ha en organisation som gör det möjligt att ha kontroll över hanteringen av datorprogram. Denna organisation bör se till att

- klara riktlinjer finns
- samtliga användare får information om innehållet i kommunens riktlinjer, gällande lagregler och de avtal som gäller för de datorprogram som innehas
- en genomgång av det befintliga systemet görs, så att t. ex. program inte "ligger kvar" i datorer sedan flyttning skett etc. Varje datorprogram och eventuella kopior som förekommer skall motsvaras av en licens, så att samtliga förekommande program har auktoriserats av den som innehar upphovsrätten.

Frågor med anledning av detta cirkulär kan ställas till Agneta Lefwerth, tfn 08-772 44 43 eller Hans Ekman, tfn 08-772 44 37.

SVENSKA KOMMUNFÖRBUNDET

Juridiska avdelningen

Curt Riberdahl

Agneta Lefwerth

Bilagor

SFS 1993:1007

SFS1992:1687

